

Modernisering Monumentenzorg

OCW zoekt interactie

Informereren, presenteren en gelegenheid om de visie van de minister te bediscussiëren. Dat waren de drie hoofdingrediënten van de informatieve publieksbijeenkomst over de modernisering van de monumentenzorg op vrijdagochtend 12 december 2008 in het Academiegebouw in Utrecht.

Informereren

Sander Bersee, directeur Cultureel Erfgoed van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) deed de openingszet. Hij vertelde over het proces van totstandkoming en de inhoud van het programma modernisering monumentenzorg. Het ministerie kiest bewust voor een interactieve benadering. Van meet af aan wordt communicatie met het veld gezocht. Deze publieksbijeenkomst – waarvan hier een weergave – is een voorbeeld van de naar buiten gerichte aanpak.

OCW is begonnen met vijf werkgroepen. Die hebben het huidige stelsel geanalyseerd en vervolgens de minister geadviseerd over wenselijke veranderingen. Ook zijn interviews gehouden met monumenteigenaren, bestuurlijke- en belangenorganisaties en is het nodige onderzoek gedaan.

Na alle voorbereiding heeft minister Plasterk op 27 november 2008 zijn visie op de gemoderniseerde monumentenzorg bekend gemaakt. Het is vooral nog een denkrichting. 'Het visiedocument is niet in marmer gehouwen, maar wordt nu getoetst op nut, noodzaak en wenselijkheid', aldus Bersee.

Iedereen kon tot 23 januari jongstleden zijn of haar opmerkingen naar het departement sturen. Vervolgens legt de minister de kabinetsvisie op de toekomst van de monumentenzorg aan de Tweede Kamer voor. Dat gebeurt dit voorjaar met een beleidsbrief. Daarna wordt besloten hoe het traject van wetswijziging wordt ingeslagen.

Inhoud

Het monumentenbeleid tot dusver is zeer succesvol, stelt OCW vast. Er is een mooi monumentenbestand van 61.000 monumentale objecten en beschermde stads- en dorpsgezichten. 'We hebben veel kunnen redden van de sloopdwang van na de Tweede Wereldoorlog', stelt Bersee.

Waarom dan toch modernisering? Dat komt omdat het huidige monumentenstelsel tegen zijn grenzen aanloopt. Burgers vinden dat de kwaliteit en de herkenbaarheid van hun leefomgeving achteruit gaat. 'OCW draagt dan ook bij aan de strijd tegen de verrommeling. Maar zoals het monumentenbeleid op dit moment is, voelen we dat onze bijdrage onvoldoende is. Dan kun je van 60.000 naar 100.000 of 200.000 monumenten gaan; daar maak je Nederland echter niet mooier mee', aldus Bersee.

De nota Belvedere zette tien jaar geleden al expliciet in op de verbintenis tussen cultuurhistorie en ruimtelijke ontwikkeling. OCW wil nu in veel bredere zin cultuurhistorie betrekken bij de verdere vormgeving van het land. De crux van het verhaal is dat een gebied als zodanig historische waarde heeft. En de uitdaging is cultuurhistorie breder te benutten dan alleen door het aanwijzen van gebouwen zou gebeuren. Cultuurhistorie behoort ook een belangrijke afwegingsfactor te zijn bij de totstandkoming van bestemmingsplannen. Die borging moet zo vroeg mogelijk gebeuren

In de visie van de minister zal een gemoderniseerd monumentenstelsel de cultuurhistorie meet moeten betrekken bij de ruimtelijke ordening, zodat er sprake kan zijn van gebiedsgerichte monumentenzorg en meer handvaten moeten bieden voor herbestemmingsopgaven en meer ontwikkelingsgericht moeten zijn.

Regeldruk

Als de pijlers van het gemoderniseerde monumentenbeleid goed vorm krijgen, kan het systeem toe met minder regeldruk. Bersee: 'Als je cultuurhistorie aan de voorkant in de processen borgt, heb je aan de achterkant minder te doen.' Zo wordt ook de gevoelde hindermacht van monumentenzorg teruggedrongen.

De vraag is ook of er een structureel restauratiebudget moet komen. Daar is binnen en buiten de monumentenzorg veelvuldig voor gepleit. Minister Plasterk vindt dat bij volwassen monumentenbeleid onlosmakelijk structureel budget hoort.

Tenslotte de kwestie van herbestemming en hergebruik. De komende tijd komen veel grote monumenten als kerken, scholen en industriële complexen leeg. Volgens OCW moeten daarvoor kansen worden gecreëerd door in te zetten op herbestemming en economisch renderen. Daarvoor moeten gebouwen wel de tijd krijgen. Minister Plasterk wil dat gebouwen 'overlevingstijd' krijgen

waarin zij niet ten prooi vallen aan verval maar wind- en waterdicht worden gehouden. In die tijd kan worden gewerkt aan goede planvorming. Dit zijn heel kort samengevat de hoofdgedachten.

Vervolg beleidstraject

Het ministerie van OCW heeft inmiddels 67 reacties op het visiedocument ontvangen. Deze reacties worden op dit moment geïnventariseerd, geanalyseerd en getoetst aan de algemene uitgangspunten van het kabinetsbeleid. Voor zover dit mogelijk en wenselijk is, worden de ingebrachte suggesties meegenomen in de Beleidsbrief, die in het voorjaar naar de Tweede Kamer verstuurd zal worden. Het nieuwe stelsel kan - na het wetgevingstraject – op zijn vroegst in 2011 in werking treden.

Presentaties

In drie verschillende presentaties werd een beeld gegeven van dagelijkse praktijken en werd en waar mogelijk een reactie gegeven op de ministeriele visie.

Monumentenzorg en de mens

Yana van Tienen heeft onderzoek gedaan naar 'de mens achter de monumentenzorg'. Dan kom je al snel terecht bij gemeenten, althans bij de mensen die binnen gemeenten bezig zijn met cultuurhistorie. 'Alleen praten met monumentenzorgers is niet zo zinvol', zegt Van Tienen. 'Ik wilde ook weten wat de maatschappij denkt.' Daarom heeft zij in haar onderzoek twee zaken naast elkaar gezet: de taakopvattingen van de monumentenzorgers zelf en de verwachtingen van de maatschappij over monumentenzorg.

Van Tienen ziet duidelijk een gemene deler in de groep monumentenzorgers die zij heeft gesproken. De gemiddelde monumentenzorger is niet de jongste meer. Hij – het zijn overwegend mannen – is ervaren en gedreven. Binnen de organisatie heeft hij zowel met cultuur als met ruimtelijke ontwikkeling te maken. Hij doet zijn werk niet alleen. Er wordt vaak een beroep gedaan op externe partijen en bureaus. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM) schakelt hij echter niet zo snel in. Gaat het goed in zijn werk of zijn er knelpunten? De wettelijke taken met behoud en beheer komen eerst, die hebben prioriteit. Aan ontwikkelen komt de monumentenzorger minder toe. Door de korte termijndoelen blijft veel liggen.

Knelpunten

Gebrek aan geld is het allergrootste probleem van de monumentenzorger. Ten eerste omdat er structureel onvoldoende geld is om monumenten te restaureren. Daarnaast heeft de monumentenzorger geen goed beeld van hoeveel er door wie wordt uitgegeven. Tijd is eveneens een probleem. Het lukt gewoon niet om in 0,2 of 0,4 fte alle monumenten bij te houden en het hele landschap te inventariseren. De monumentenzorger is kwetsbaar in de eigen organisatie. Hij is een

gepassioneerde functionaris met veel verantwoordelijkheidsgevoel maar ook solitair opererend. Participeren in planontwikkeling is niet vanzelfsprekend. Individuele eigenschappen zijn bepalend voor de kwaliteit van het resultaat.

Wat denkt de maatschappij over de monumentenzorger? Helemaal niets. Maar diezelfde maatschappij heeft wel torenhoge ambities. Zo wint het betrekken van cultuurhistorie in planvorming – zowel in stedelijk gebied als in het buitengebied – sterk aan betekenis. Een beetje monumentenzorger moet kennis en kwaliteit in huis hebben, over veel vaardigheden beschikken en velerlei activiteiten genereren, aldus Van Tienen. Wat Van Tienen betreft wordt cultuurhistorie een vakspecialisme, het liefst met bijbehorende certificering.

Ensembles geven een prachtig resultaat

Janine Pijl is directeur van Stichting Vrienden der Geldersche Kasteelen en Het Geldersch Landschap. Deze stichtingen zijn samengebracht in één organisatie –Mooi Gelderland- die al 80 jaar natuur en cultureel erfgoed beschermt en beheert.

Het gaat om tientallen kastelen en historische huizen met 200.000 bezoekers per jaar en om 120 natuurterreinen, tuinen en parken met liefst 2 miljoen bezoekers. Mooi Gelderland telt naast professionele krachten honderden vrijwilligers, bedrijfsrelaties en meer dan 40.000 donateurs. Bij elkaar is sprake van velerlei taken. En toch maar één monumenteneigenaar.

Er gaat veel geld binnen de organisatie om. Jaarlijks gaat er 25 miljoen in en uit. 70 procent van de exploitatie komt uit eigen inkomsten. Hoe ze daaraan komen? Door middel van pachten en verhuren, het organiseren van evenementen, het hebben van donateurs en het verkrijgen van legaten en giften. De andere 30 procent is subsidie van de provinciale overheid en een deel Brim-gelden.

Mooi Gelderland heeft transparantie hoog in het vaandel staan. 'Alle keurmerken die te verwerven zijn verwerven we', zegt Janine Pijl. Mooi Gelderland is een erkend leerbedrijf voor jongeren die een bouwkundige opleiding volgen. Het zou haar deugd doen als het vakmanschap van de 'echte monumentenzorgers' in de visie wordt genoemd. 'Zonder vakmensen geen monumentenzorg. Ik vind dat dat erkend moet worden in de nieuwe wetgeving', zegt Pijl.

Samenhang

Volgens haar sluit het ensemble-denken –dat Mooi Gelderland in praktijk brengt – uitstekend aan op de visie van de minister. Ensembles zorgen voor samenhang binnen een gebied en maken het daarmee mooier. Pijl ziet binnen een ensemble ook relaties met het interieur, en met losse interieuronderdelen. Vanuit het landelijk gebied bekeken en vanuit oogpunt van cultuurhistorie lijkt het haar heel goed met elkaar te bezien hoe dwingend de ecologische gebiedsbescherming op grond van Natura 2000 uitwerkt: 'Als er een vleermuis in je monument zit kun je zelf ook op je kop gaan staan, maar die vleermuis gaat voor.'

De modernisering van monumentenzorg als zodanig straalt een heel positieve visie uit, vindt Pijl. Verder geeft zij mee om niet al te zeer te hechten aan de kwaliteit van het proces: 'Kardinalen kwamen ooit tot de conclusie dat de aarde plat was, maar Galileï vond dat hij rond was. En hij had gelijk!'

'Wet Ruimtelijke Ordening goed maar niet zaligmakend'

Het nationaal project de Nieuwe Hollandse Waterlinie is een voorbeeldproject van het Belvedere beleid. Het doel is om de monumentale Linie te behouden en te ontwikkelen tot een duidelijk herkenbare eenheid in het landschap. Toegankelijk voor het publiek en duurzaam in stand gehouden door er nieuwe maatschappelijke functies aan te geven.

Projectdirecteur Arnold van Vuuren was gevraagd om vanuit dit project naar het visiedocument over de modernisering van de monumentenzorg te kijken. Van Vuuren signaleert als eerste dat aan de gemeente en monumenteigenaar een grotere rol wordt toegedicht. Zijn reactie hierop: 'Prachtig allemaal, maar de Linie is een ingenieus samenhangend stelsel van dijken, kanalen, sluisen en forten – van Muiden tot de Biesbosch. Dan red je het niet alleen met 'de gemeente' en redden gemeenten het ook niet alleen.'

Daarom liet het projectbureau een ruimtelijk plan ontwerpen voor behoud en ontwikkeling van de liniestructuur in het midden van Nederland. En daarom weet Van Vuuren zich aangesproken door de ensemble-benadering in de visie van de minister.

Ruimtelijke dynamiek

Hij loopt enkele van de pijlers na waarop die visie rust. Van Vuuren staat helemaal achter de gebiedsgerichte benadering en het borgen van de cultuurhistorie aan het begin van ruimtelijke orderingsprocedures. Maar de ruimtelijke dynamiek is gigantisch hoog in het gebied. Verschillende forten liggen compleet ingeklemd tussen wegen en er zijn allerlei actuele wegenplannen. Projectontwikkelaars hebben vele honderden hectares grond gekocht. Daarom zullen de overheden – 38 stuks – wel móeten samenwerken rond dit nationaal project.

De basis behoort blijvend te liggen in de bescherming die de Monumentenwet biedt.

De vermindering van de regeldruk – een andere pijler – ‘klinkt goed’, aldus Van Vuuren. Maar dan is het wel zaak in kennis, competentie en liefde voor het vak te investeren. Wat Van Vuuren betreft mag dat in de gemoderniseerde monumentenzorg wel zwaarder worden aangezet.

Een uiterst belangrijk onderdeel is volgens hem ook de bevordering van herbestemming, en met name het investeren in de zogeheten onrendabele top.

In een spontane stemmingsronde kreeg Van Vuuren de zaal in elk geval mee in de opvatting dat de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO) voor monumentenzorg ‘goed maar niet zaligmakend’ is, dat veel meer in kennis moet worden geïnvesteerd en dat er – het niveau van gemeenten overstijgend – meer aandacht moet komen aan het tussenschaalniveau. Waarna hij de zaal opriep brieven van die strekking naar het ministerie te sturen.

Discussiëren

Vervolgens kregen de meer dan honderd aanwezigen, bestaande uit monumenteigenaren, vertegenwoordigers van monumentenorganisaties en andere professionals, de gelegenheid vragen te stellen en te reageren op de verschillende presentaties. Vanachter de tafel reageerden Jan de Jong, projectleider van de projectgroep die vanuit OCW de discussie over de modernisering van de monumentenzorg organiseert, en Janine Pijl van Mooi Gelderland. In de discussie werden zoveel mogelijk de vier pijlers uit het visiedocument van de minister gevolgd. Sander Bersee van OCW beloofde dat de Directie Cultureel Erfgoed zorgvuldig zal bestuderen wat deze ochtend heeft opgebracht en dat zij de oogst zal meenemen in de nadere uitwerking van het plan tot modernisering van de monumentenzorg.

Zaal- en forum aan het woord

Pijler 1: Cultuurhistorie belangrijk element in procedures ruimtelijke ordening

‘In veel steden en dorpen komen kerken, kloosters en fabrieken vrij. Herbestemming met inbreien in bestaande bebouwing moet je afwegen tegenover het bouwen in het groen.’

Reactie Janine Pijl:

Het wordt pas echt moeilijk als die twee door elkaar beginnen te lopen. Tegenover de natuurwaarde van een muurvarentje of de bescherming van een aantal vogelsoorten is monumentenbescherming nu al juridisch minder waard. Daarom is het goed in dit kader met elkaar te kijken naar het juridisch instrumentarium.

‘Monumentenzorg is breder dan de bouwkundige opgave. We moeten veel meer inzetten op bouwhistorisch en archeologisch onderzoek en aan de hand daarvan het verhaal vertellen.’

'De praktijk heeft mij geleerd dat niet alleen de overheid een ingewikkelde partij is. Dat geldt ook voor onderzoekers die zeggen dat je allerlei onderzoeken gereed moet hebben.'

Reactie Jan de Jong:

Ik houd met de buurvrouw m'n hart vast als we gaan onderzoeken om te onderzoeken. Het is wel zaak kennis te ontsluiten. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor de RACM.

'Ik krijg sterk de indruk dat stedenbouwkundigen worden uitgetrouwlijkt aan cultuurhistorici die we nauwelijks kennen. Dat leidt tot eerwraak.'

Reactie Jan de Jong:

U wordt niet vergeten in dit traject. U wordt half januari uitgenodigd voor een bijeenkomst.

'Mobiel erfgoed kom je in de visie niet tegen. Terwijl dat toch heel goed in het ensemble-denken past.'

Reactie De Jong:

Mobiel erfgoed en interieurs zijn onderdeel van het idee van ensembles. Dat staat niet ter discussie. Er is voor gekozen dat niet apart te onderzoeken.

Pijler 2: Minder regeldruk en meer ontwikkelkracht

'Is de overheid betrouwbaar? Ik ben van Brim naar Brom naar Brmm gegaan maar heb nog steeds niet de toegezegde restauratiesubsidie voor het nieuw geplaatste dak op mijn historische boerderij. Als particulier word je in dit ons kent ons-circus achteraan gezet. Ik ben slachtoffer.'

Reactie Janine Pijl:

Volgens mij waren hier goede overgangsbepalingen voor. Ik begrijp niet hoe u in zo'n situatie verzeild bent geraakt. (Nb. op basis van haar ervaring met een reeks monumenten nodigde zij klager uit om binnenkort met elkaar naar de onderliggende stukken te kijken.)

Reactie Jan de Jong:

Wij kennen meer van dit soort probleemgevallen. Bij grotere gemeenten is vaak meer kennis aanwezig. Punt is natuurlijk ook dat wij het zelf zo ingewikkeld hebben gemaakt. Eén van de doelen van modernisering is om het eenvoudiger te maken.

'Ik zou het graag willen hebben over de ruimte die de eigenaar krijgt van mensen die werkelijk kennis en wetenschap hebben. We zien een aantal eigenaren zeer onzorgvuldig met hun erfgoed omgaan, waardoor het dreigt te worden aangetast. Naar analogie van de milieueffectrapportage zou ik voor een cultuurhistorische effectrapportage willen pleiten. Experts zijn er, laten we die dan ook gebruiken. Ook bij particulieren is veel kennis en wetenschap aanwezig.'

Reactie Jan de Jong:

Het visiedocument geeft duidelijk aan dat we met verschillende soorten eigenaren te maken hebben. We willen veel meer uitgaan van 'welke kennis zit waar'?

'Handhaving van overtreding van de Monumentenwet heeft geen prioriteit bij de gemeente. Toch is zij wel het gezag met een duidelijke taak. Ik mis dit in de visie van de minister.'

Reactie Jan de Jong:

Dit is een belangrijk punt. Ik hoop dat met de introductie van de Wabo dit soort overtredingen als economisch delict worden gezien, zodat die krachtig kunnen worden aangepakt. Certificering van bedrijven kan ook bijdragen aan de oplossing.

'Ik mis het element draagvlak in de discussie over de voorgenomen afschaffing van de monumentencommissie. Volgens mij moeten we minder kijken naar expertise en meer naar draagvlak in kleinere gemeenschappen.'

Reactie Jan de Jong:

In de tekst staat dat de verplichting om per gemeente een monumentencommissie te benoemen vervalt. De Erfgoedinspectie constateert dat relatief veel monumentencommissies in kleine gemeenten onvoldoende kwaliteit leveren. Kwaliteit van de advisering staat centraal; gemeenten mogen adviezen ook elders inhuren.

Pijler 3: Efficiënter beheer en financiering bestaande voorraad

'Ik mis de mogelijkheid van 6 procent btw voor restauratiewerk.'

'Bij herbestemming zijn exploitatietekorten symptomatisch. Dat is nu eenmaal zo. Je kunt het economisch motief niet als enige leidraad laten gelden. De vraag is ook wat we er als samenleving voor overhebben.'

'Ik vind dat het economisch motief juist veel te weinig aan bod komt.'

Reactie Janine Pijl:

Ik zie in deze stelling een aantal dingen terug. Ten eerste dat je je via restauratie en onderhoud kunt richten op exploitatiemogelijkheden. Monumenten kunnen goed hergebruikt worden. Maar je moet ook kijken naar de mogelijkheid om bepaalde exploitatievoorzieningen te subsidiëren. Totnogtoe wordt alles geschrapt wat maar enigszins met exploitatie te maken heeft.

'Ik zou een lans willen breken voor het clusteren van objecten door professionele monumentenorganisaties zoals stadsherstellen, om zo voor geclusterde subsidiemiddelen en -mogelijkheden voor in aanmerking te komen.'

Reactie Jan de Jong:

Dat is nu al mogelijk en die mogelijkheid blijft bestaan.

'Als de bescherming van monumenten wordt vastgelegd via bestemmingsplannen, ontstaat het risico dat de zaak eindigt bij de Raad van State die zegt dat de procedure in orde is. De RACM zou ook moeten toetsen op kwaliteit van de cultuur.'

Reactie Jan de Jong:

Daar ben ik het mee eens. Maar we zullen hoe dan ook wel moeten investeren in het maken van die omslag, van macht naar gezag. Dit onderwerp gaan we de komende maanden verder uitwerken.

'We zullen publiekspresentaties moeten maken om groter draagvlak voor ons werk te creëren. Denk daarbij ook aan allochtonen. Zij gaan straks in raden en volksvertegenwoordiging meebeslissen over ons erfgoed. Daarom is het zaak hen erbij te betrekken.'

Reactie Jan de Jong:

De minister noemt in zijn visiedocument met nadruk ook de nieuwe Nederlanders. Maar de vraag is of hier een rijkstaak ligt. De kwestie ligt vooral op het niveau van gemeenten en wijken. Maar we gaan er dieper op in.

'Hoe kun je als kenniscentrum draagvlak ontwikkelen als je nooit kennis etaleert? De Rijksdienst maakt prachtige folders maar als iemand wil weten in welke regeling hij valt geeft zij niet thuis. Als je meer draagvlak creëert heb je minder snel bezwarenprocedures. Dat scheelt veel juridisch gesteggel.'

Reactie Jan de Jong:

Informatieverstrekking is wel degelijk een kerntaak. En participatie een kernpunt. Dat zullen we in de beleidsbrief nog steviger neerzetten.

Verder gehoord op deze dag

Monumentenzorger in een onderzoek: 'De inhoud is leuk, de rest zucht ik weg.'

'Pas op dat het gegeven dat de overheid door modernisering en afslanking minder werk krijgt, leidend wordt voor de inhoud.'

'Al die stapels stenen zijn door mensenhanden gemaakt. Denk dus ook aan de sociaal-historische component.'

'De Wet ruimtelijke ordening werkt in het landelijk gebied totaal anders dan in de stad.'

'Van modieus afschaffen van regels worden de kleinere partijen de dupe. In een keer alle regels weg is niet heilzaam.'

'Restaureren doe je vanaf de steiger. Niet vanachter het bureau.'

'Duinen en groen zijn ook cultuurhistorische monumenten. Er moet dus ook aandacht en subsidie zijn voor het onderhoud hiervan.'

'Ik mis pijnlijk de positie van de Monumentenwacht in het visiedocument'

'Ik zou ontzettend graag gecertificeerd worden. Als je bewezen hebt efficiënt en verantwoordelijk met erfgoed om te kunnen gaan, zou je – door ervaring en goed gedrag – moeten worden vrijgesteld van bemoeienis.'

Erfgoedstem

Op de informatiebijeenkomst is De Erfgoedstem ten doop gehouden, een nieuwe digitale nieuwsbrief die voortaan elke week een actueel nieuwsoverzicht zal verzorgen van Nederlands onroerend erfgoed. Met groot en klein nieuws uit de pers, beleidsmatig en uit de praktijk.

De Erfgoedstem is een uitgave van Bond Heemschut, BOEi, het Nationaal Restauratiefonds, Projectbureau Belvedere en Stichting ErfgoedLab.

Abonneren kan gratis op www.erfgoedstem.nl/abonneer
